

Надія Федорівна Скрипченко народилася 15 серпня 1931 р. в с. Лисянка Лисянського району Черкаської області у селянській родині. Раннє дитинство припало на тяжкі роки голодомору. До школи пішла в 1939 р. Важко жилося і в роки німецької окупації (1941—1944). Під час боїв, які точилися в Лисянці, майже в центрі Корсунь-Шевченківського котла, була тяжко поранена. Після звільнення окупованої території разом з іншими підлітками Надія працювала в колгоспі і вчилася. По закінченні Лисянської середньої школи (1951) її як найкращу ученицю залишили працювати в ній бібліотекарем і вчителем української мови й географії. У ті роки бракувало вчителів, і найкращих учнів залишали у школі працювати вчителями.

У 1954 р. вона вступила на філологічний факультет (українське відділення) Черкаського педагогічного інституту, який закінчила з відзнакою у 1958 р.

Невдовзі переїхала до Києва й почала працювати вчителем початкових класів 112-ї середньої школи. У серпні 1960 р. перейшла на роботу в Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР, де працювала молодшим науковим співробітником відділу дидактики. У 1963—1965 рр. навчалася в аспірантурі при цьому ж відділі, потім успішно захистила кандидатську дисертацію з теми «Формування навчальних дій в учнів початкових класів». Науковим керівником у написанні дисертації був відомий учений В. І. Помагайба.

По закінченні аспірантури Н. Ф. Скрипченко працювала молодшим, а згодом старшим науковим співробітником сектору початкового навчання Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР.

Надія Федорівна написала одинадцять оригінальних підручників для початкових класів (букварі, читанки для українських шкіл та частково — російських, угорських, польських), які виходили протягом багатьох років поспіль. За українським і російським Букварями, співавтором яких вона була, навчалися шестирічні діти всього Радянського Союзу.

Надія Федорівна створила вісім навчальних посібників для шести- й семилітніх першокласників, п'ять збірників для самостійного читання, більш як десять альбомів-картин з розвитку мовлення учнів початкових класів, 14

СКРИПЧЕНКО
Надія
Федорівна
(1931—1996)

Учитель, педагог,
фахівець з початкової
освіти

методичних посібників для вчителів, вихователів дитячих дошкільних закладів, програми викладання української мови на факультетах підвищення кваліфікації учителів початкових класів педагогічних інститутів та училищ. Підручники для учнів і посібники для вчителів, підготовлені Н. Ф. Скрипченко, мали заслужену популярність серед педагогічної громадськості й дістали високу оцінку на сторінках педагогічної преси. Деякі з них було відзначено на Всесоюзній і Міжнародній виставках шкільних підручників.

Н. Ф. Скрипченко керувала роботою багатьох аспірантів, восьмеро з яких успішно захистили кандидатські дисертації, а деякі навіть стали докторами та академіками. Разом зі своїми учнями вона проводила важливі дослідження з проблеми розвитку загальнонавчальних навичок у мовленні молодших школярів.

Частину своїх праць Н. Ф. Скрипченко присвятила навчанню дітей письма. На час проведення дослідження з цієї проблеми припала дискусія про перехід на письмо авторучками. Чимало методистів виступало проти такого нововведення у початкових класах. Надія Федорівна довела, що швидкість і якість письма учнів підвищується, порівняно з минулими роками, саме завдяки авторучкам; при цьому відпадає чимало проблем у житті молодшого школяра, пов'язаних із чорнильницями.

Н. Ф. Скрипченко разом із О. Ю. Прищепю вивчала процес оволодіння учнями графічними навчальними діями. Вони розробили спеціальні зошити, у яких давалися завдання для підготовки дітей до письма (предметні малюнки та схеми слів для звуко-буквеного, складового аналізу слів, словосполучень і речень). За її рекомендаціями у післябукварний період учні повинні працювати в зошиті без друкованої основи, розвивати уміння писати й поєднувати літери у цьому зошиті.

Особливе місце серед досліджень Н. Ф. Скрипченко посідали проблеми, пов'язані з формуванням у молодших школярів умінь і навичок читання. З цього приводу, як зазначає доктор психологічних наук, професор О. В. Скрипченко (чоловік Надії Федорівни), вона виступала за те, щоб оволодіння читанням передувало засвоєнню учнями письма. Адже багато дітей навчаються читати ще до школи, вони мають значні переваги в навчанні перед дітьми, які приходять до школи без цього вміння. Успіхи в оволодінні читацькими навичками залежать передусім від методів навчання, але на їх формуванні позначаються й індивідуальні особливості розвитку учнів, які виявляються в темпі читання, його правильності, усвідомленості, в переході від читання вголос до читання мовчки.

Надія Федорівна доводила, що оволодіння процесом читання вимагає складної мисленевої діяльності, яка допомагає учневі виявити багатство смислового та ідейного змісту тексту. Без цього читання не може бути повноцінним, бо воно має навчальну, розвивальну й виховну мету.

Надаючи великого значення впливу рівня розвитку техніки читання на загальний розвиток молодших школярів, Н. Ф. Скрипченко зауважувала, що діагностувати цю техніку необхідно за багатьма параметрами, а не тільки за темпом читання. Вона різко виступала проти того, щоб змушувати вчителів домагатися від учнів високого темпу читання, нехтуючи іншими параметрами, наприклад розумінням прочитаного. До того ж, за її даними, немає високого кореляційного зв'язку між темпом читання та інтелектуальним розвитком дитини. У своїх дослідженнях вона наводила приклади, коли деякі з учнів, що мали труднощі в досягненні так званих норм

темпу читання, перевершували своїх ровесників у якісному засвоєнні змісту певного навчального предмета у старших класах. За її даними, між темпом читання та інтелектуальним розвитком учнів є неоднозначний зв'язок.

Подружжя Н. Ф. та О. В. Скрипченків створило при середній школі № 166 м. Києва одну з перших лабораторій для дослідження вивчення навчання, виховання і розвитку молодших школярів. На базі цієї лабораторії були зібрані дані про вплив змісту й методів навчання на інтелектуальний розвиток дітей. Тут Надія Федорівна апробувала свої підручники («Буквар», «Читанка») та методичні рекомендації до них. Розпочатий експеримент пізніше був поширений на школи Павлоградського району Дніпропетровської області й Калуського району Івано-Франківської області. До цього експерименту було залучено багато науковців. Після такої широкої апробації узагальнений досвід цих шкіл упроваджувався в усі початкові класи шкіл України. Серед наукових, зокрема методичних, доробок, одержаних у такому експерименті, значна частина належала Н. Ф. Скрипченко.

Потрібно зауважити, що ця експериментальна робота проводилася в зв'язку з переходом початкової ланки школи з чотирирічного на трирічний термін навчання. Експеримент тривав п'ять років (1965—1970). Було створено нові програми, розроблено зміст навчання, підготовлено поурочне планування з кожного розділу програми (мов, читання, математики, фізичного та естетичного виховання). Тоді ж вийшли нові підручники Н. Ф. Скрипченко (у співавторстві з Т. Ю. Горбунцовою) з читання для 1—2 класів.

У 1976 р. у Науково-дослідному інституті педагогіки України було створено лабораторію з проблем навчання і виховання дітей шестирічного віку, якою почала керувала Н. Ф. Скрипченко. За її керівництва був здійснений широкий експеримент у чотирьох районах Волинської, Донецької, Львівської та Черкаської областей і деяких містах Дніпропетровської області. У цих регіонах всі діти шестирічного віку охоплювалися школами й дитячими садками спочатку для підготовки до школи, а з 1986 р. — для систематичного навчання у школі, починаючи з 6-річного віку. Експеримент показав, що значна більшість дітей-шестиліток готові до систематичного навчання.

Під час експерименту наукові співробітники лабораторії проводили місячні курси перепідготовки вчителів, вихователів, керівників шкіл, методистів районних і обласних відділів народної освіти, на яких розглядалися питання специфіки навчання та виховання дітей шестирічного віку, особливості форм, методів навчання, режиму дня, участі батьків і громадськості в цьому процесі, відпочинку й харчування дітей. Було складено програми для підготовчих класів з усіх видів навчальної діяльності (навчання читання, письма, математики, роботи з дитячою книжкою, ручної праці; ознайомлення з навколишнім світом, фізичне та естетичне виховання). Надія Федорівна у співавторстві створила та опублікувала такі підручники: «Буквар» для шкіл з українською мовою викладання (М. С. Вашуленко), «Буквар» для підготовчих класів шкіл з російською мовою навчання (М. С. Вашуленко, Л. К. Назарова), «Елементаж» (буквар) для шкіл із польською мовою навчання (Г. С. Деркач, Л. М. Довганик).

Н. Ф. Скрипченко разом із співробітниками лабораторії зробила вагомий внесок у розробку багатьох дидактичних, навчальних і методичних посібників для вчителів і вихователів, які працювали з шестилітніми дітьми («Вивчення української мови в підготовчих класах загальноосвітніх шкіл», 1978; «Навчальні завдання із звукового аналізу й письма», 1981; «Кален-

дарне планування програмного матеріалу в експериментальних підготовчих класах», 1981; «Уроки навчання в підготовчих класах», 1982; «Методичні рекомендації щодо проведення дидактичних ігор в підготовчих класах», 1983; «Дидактичні ігри і пізнавальні завдання в підготовчих класах», 1984; «Навчання письма шестирічних», 1984; «Заняття з дітьми, які не відвідують підготовчих класів і дошкільних закладів. 2 книги», 1985; «Дидактичний матеріал з навчання грамоти», 1989).

✓ Надія Федорівна здійснила теоретичний аналіз навчання, виховання і розвитку шестирічних дітей, розробила серію діагностичних методик для визначення рівнів їхнього розвитку. До цього дослідження були залучені науковці Інституту психології (В. К. Котирло, С. О. Ладивір, Н. А. Побірченко, О. В. Проскура та ін.). У працях Н. Ф. Скрипченко та згаданих авторів розглядалися різні напрями готовності до навчання; новоутворення, що виникають у зв'язку з навчанням у школі та дитячих садках; аналіз мотиваційної сфери як складової готовності дитини до навчання та змін у соціальному стані дитини.

✓ У працях педагога з проблем навчання, виховання і розвитку шестирічних дітей значне місце посідає створення умов, спрямованих на збереження їхнього здоров'я, особливо тих, які навчалися в школі. Вона пропонувала обмежити кількість першокласників 25 особами, а тривалість уроку від 25 хвилин поступово збільшувати до 45. Шестирічним дітям має бути забезпечена у школі рухова активність через різноманітні сюжетно-рольові та музичні ігри тощо.

У 1980—1990-х роках Н. Ф. Скрипченко у складі лабораторії початкового навчання брала участь у підготовці до переходу трирічної початкової школи на чотирирічну. На основі експериментальних матеріалів з проблеми читання та розвитку мовлення Надія Федорівна у співавторстві з О. Я. Савченко підготувала нові підручники, які будувалися відповідно до нових концептуальних положень про особливості сприймання молодшими школярами художніх текстів: «Читанка для 3 класу» (1987); «Читанка для 4 класу» у співавторстві з О. Я. Савченко й Н. Й. Волошиною (1989). До кожного з цих підручників вони написали методичні посібники. У цей час побачив світ підручник із позакласного читання «Струмочок» (1978), який витримав п'ять видань, «Фонохрестоматія» до підручника з читання (1980—1985), ілюстративні матеріали з методичними рекомендаціями, художні альбоми («Давно те діялось», «Казки і байки», «Краса землі», «Первоцвіт», 1984—1989). Як бачимо, науково-педагогічна діяльність Н. Ф. Скрипченко була дуже активною і плідною.

Надія Федорівна протягом багатьох років входила до складу редакційної колегії журналу «Початкова школа», редакційної ради видавництва «Радянська школа», а також стала фундатором газети-журналу «Розкажіть онуку», який сама й редагувала. Вона була членом Вченої ради Інституту педагогіки АПН України, членом Проблемної ради з питань початкового навчання АПН СРСР, Науково-методичної ради Міністерства освіти УРСР, Художньо-технічної ради Держкомвидаву УРСР з навчально-методичної літератури.

✓ Н. Ф. Скрипченко систематично й успішно виступала з доповідями і лекціями перед учителями, методистами, брала активну участь у підготовці і перепідготовці учительських кадрів, у наукових конференціях, семінарах, у розробці оригінальних методик дослідження навчально-виховного процесу в школі, рецензуванні дослідницьких робіт, підручників, посібників.

За багаторічну плідну діяльність на ниві освіти Н. Ф. Скрипченко була удостоєна багатьох нагород, зокрема медалі А. С. Макаренка, відзначена

почесним званням «Відмінник народної освіти», «Заслужений вчитель України».

Протягом багатьох років Н. Ф. Скрипченко досліджувала актуальні проблеми навчання й виховання школярів-шестиліток в умовах педагогічного експерименту. В останній період свого життя розробляла проблему «Безперервна літературна освіта» (в початковій ланці). Багато думок, висловлених дослідницею, актуальні й сьогодні, особливо на етапі переходу української школи на 12-річний термін навчання. Науковий унесок Надії Федорівни в розвиток української педагогічної науки є досить вагомим. Її перу належить близько 400 наукових і науково-методичних праць (монографії, підручники, статті, тези).

Померла Н. Ф. Скрипченко 9 серпня 1996 р. Науково-педагогічна спадщина її багатогранна, цікава і може бути предметом спеціального наукового дослідження.

Праці

- Скрипченко Н. Ф. Графічні навички молодших школярів // Почат. шк. 1969. № 5.
- Скрипченко Н. Ф. Уроки читання у другому класі // Почат. шк. 1970. № 8.
- Скрипченко Н. Ф., Вашуленко М. С. та ін. Вивчення української мови в підготовчих класах загальноосвітніх шкіл: Метод. розробки. К., 1978.
- Скрипченко Н. Ф., Вашуленко М. С. Буквар: для підготовчих класів загальноосвітніх шкіл. К., 1978, 1980.
- Скрипченко Н. Ф., Савченко О. Я. Струмочок: Зб. творів для позакласного читання у 2 кл. К., 1978.
- Скрипченко Н. Ф., Савченко О. Я. Читання в 3 класі чотирирічної початкової школи: Посіб. для вчителів. К., 1988.
- Скрипченко Н. Ф. Загальні постанови і календарне планування програмного матеріалу: 3-річна початкова школа. Читання, 1 клас // Почат. шк. 1988. № 12.
- Скрипченко Н. Ф., Савченко О. Я., Волошина Н. Й. Читання в 4 класі чотирирічної початкової школи: Посіб. для вчителя. К., 1989.
- Скрипченко Н. Ф. Шляхи вдосконалення класного й позакласного читання // Почат. шк. 1990. № 5.
- Скрипченко Н. Ф., Савченко О. Я. Читанка: Підруч. для 1-го класу трирічної почат. шк. 2-ге вид. К., 1992.
- Скрипченко Н. Ф., Савченко О. Я. Читанка: Підруч. для 2-го класу трирічної почат. шк. 5-те вид. К., 1993.
- Скрипченко Н. Ф., Савченко О. Я. Читанка: Підруч. для 3-го класу чотирирічної почат. шк. і 2-го класу трирічної почат. шк. 4-те вид., перероб. К., 1993.
- Скрипченко Н. Ф., Вашуленко М. С. Буквар: Підруч. для 1-го класу чотирирічної і трирічної почат. шк. 10-те вид. К., 1996.

Література

Інститут педагогіки АПН України: 70 / Редкол.: М. Д. Ярмаченко (відп. ред.) та ін. К., 1996.

Березівська Л. Д. Життєвий та науково-педагогічний шлях Надії Федорівни Скрипченко (1931—1996) // Почат. шк. 2001. № 9.